

Planlama düşüncesi ve eylemi ile kentler ya da kentler planlanabilir mi?

Kentler planlanabilir mi? Zor bir soru. Soruyu yanıtlamaya çalışmadan önce planlama kavramı üzerinde biraz durmak gerekiyor.

Akın Atauz

21/11/2020

Başlarken

“**Taksim Meydanı** ne olmalı/ nasıl düzenlenmeli?” sorusu, bir süredir İstanbulluları yakından ilgilendiriyor. Ancak başka meydanlar, kıyı kesimleri de var... Tartışma çok canlı ve İstanbullular ilgileniyor kentin bu önemli meydanının ne olacağı ve nasıl olacağı sorusuyla... Bu çok iyi bir şey.

Ancak bu tartışma daha çok “İstanbullular bu kent parçasının geleceği ile ilgili kararı/ kararları nasıl verecekler?”, “Karar almak için nasıl bir yol-yordam izlenmeli?”, “Taksim ile ilgili kararı alsak bile Taksimle birlikte ele alınması gereken sorunların (başta kimlik katmanları, ulaşım, ekoloji vb. olmak üzere) çözümü ile ilgili diğer kararlar nasıl verilecek?” türü birçok yeni soruya yol açıyor. Sonunda, “**İstanbul**’un/ **Beyoğlu**’nun ne olacağını bilmeden Taksim’in ne olacağını nasıl bilebiliriz?” sorusu geliyor. Peki, İstanbul’un ne olacağını bilebilir miyiz?

Bu durumda kentlerin geleceğinin belirlenmesi sorununa biraz daha yakından bakmak yararlı olacak gibi. Ancak öylesine kapsamlı bir iş ki bu, belki uzunca süre bu sorunla ilgili tartışmalarla yakından ilgilenmek gerekecek. Bu nedenle “planlama nasıl bir

kavram, kentler nasıl bir yer, kentlerin planlanması mümkün mü, mümkünse nasıl planlanmalı, eğer kent planlanmasından bahsediyorsak, buradaki demokrasi/ katılım süreçleri nasıl düşünülebilir ve bu katılımcı yaklaşımları nasıl anlamlandırabiliriz, bu anlamlar üzerinden öneriler/ yeni ve özgün düşünceler geliştirebilir miyiz?” gibi bağlaşıp başka pek çok başka soruya da eğilmeliyiz.

Sanırım bir süre, sadece bu sorun üzerinde düşünce alış-verişinde bulunmak [eski terim daha kısa ve özlü (oldukça da oturaklı): tefekkür etmek] gerekecek.

*

Kentler planlanabilir mi? Zor bir soru. Sorunun çok karmaşık olduğunu biliyorum. Ayrıca soruyu çok yakışsız, hatta bir çeşit hakaret gibi görececek olanların, saçma bulanların olabileceğini de biliyorum.

Kolay ve kısa bir yanıtı yok bu sorunun. Yine de soruyu yanıtlamaya çalışmadan önce planlama kavramı üzerinde biraz durmak gerekiyor. İyice basite indirgemeyi göze alacak olursak, planlamanın herhangi bir gelecek (kısa, uzun ya da orta erim ya da çok uzak gelecek de olabilir) için olabildiğince sistematik ve örgütlü öngörüler ve öneriler geliştirmek olduğunu söyleyebiliriz.

Geleceği bilebilme ve öngörebilme

Ancak şöyle sorular henüz yanıtsız kalıyor: Neler planlanabilir, neler planlanamaz? Örneğin insan/ yaşam, doğa/ doğal yaşam, iklim vb. planlanabilir mi? Planlanabilirse bile planlanmalı mı? Her şeyin geleceğini planlamalı mıyız, yoksa bazı durumlar/ süreçler ve haller, kendi doğal gelişimine mi bırakılmalı? Bazı şeyler uzun erimde, kendi evrimleri gereği bir değişme ve başkalaşma gösterdiklerinde bu, daha sağlıklı ve sınanmış bir gelecek mi oluşturur? Ya da devrimci bir müdahaleyle doğal gidişin/ evrimin yolunu kesip hızla başka bir mecraya/yöne veya hıza doğru evrilen şeyler ve süreçler, durumlar, yani planlanmış öngörüler daha mı sağlıklıdır? Yanıt elbette planlamanın konusuna, nesnesine ve planlama yapacak olası özneye ve zamanın akışının hızına/ hız gereğine göre, her defasında, değişik bir biçimde düşünülebilir.

[illegible]

Aynı biçimde, gelecek öngörülerini hangi genellikte veya ayrıntıda belirlemeye çalışmalıyız? Bütün ayrıntılarıyla tanımlanmamış bir gelecek öngörüsünün, öngörüldüğü gibi olma olasılığı nedir? Ama bundan önce gelecek öngörüldüğü gibi olmalı mıdır? Bu sorular elbette plan erimiyle de ilgilidir ve “plan erimi yakınlıkça ayrıntılı ve tam, uzaklaştıkça genel ve ilke düzeyinde, hatta genel bir betim gibi olmalıdır” demek, daha doğru olabilir mi? Ayrıca, planlamanın konusunun, veriler bakımından güvenilebilirliği, verilerin çözümlenebilirliği ve geleceğin küçük bir yanılma payıyla kestirilebilirliği vb. gibi özellikleri taşıyıp-taşımadığına göre, farklı biçimlerde yanıtlanabilir. Jeolojik bir araştırma için analiz ile deprem analizi, kuşkusuz farklı bir biçimde kullanılacak ve farklı hızla ortaya konulması gereken gelecek öngörülerine ihtiyaç gösterir.

Gelecek öngörülerini yaparken geçmişe ve içinde bulunduğumuz duruma ne kadar veya nereye kadar uygun davranmalıyız? Ya da gelecek öngörülerinin geçmiş ve şimdiki zamandan radikal bir kopuş oluşturmaması istenebilir mi? Gelecek düşleri ve arzuları, nasıl/ nereye kadar etkili olmalı/ olabilir? “Gerçekçilik”, gelecek düşüncesi bakımından

bugünün (ve sorunlarının) doğrusal bir uzantısı olacaksa, geleceği planlamak neden gereksin? Bugünden/ gerçekten bir “kopuş” planı yapabilir miyiz? Yoksa ne kadar öyle olmasını istemesek de, en azından planın üzerinde yapıldığı zemin (somut, bilimsel ya da ideolojik ve hayali...) geleceği belirlemeli midir? Geçmişin izinin/ etkisinin hiç olmaması olası mıdır, ayrıca olmalı mıdır?

Planın nesnesi -öznesi

Planlamanın nesnesi (planı yapılan şey/ durum) ile planın öznesi (planı yapan kişi ya da irade veya otorite, yaptırım gücü vb.) arasındaki ilişkiler nedir ve nasıl düzenlenebilir ya da düzenlenmeli mi? Yoksa geleceğe doğru yönelimde kılavuz çizgiler belirlemeden sadece genel bir düşün tanımlayarak, aktörlerin öngörülemez ve tam olarak bilinemez davranışlarının/ ilişkilerinin kendi doğasına-kimliklerine göre gelişmesinde tam bir özgürlük mü gözetilmelidir? (Bu tutum, plan kavramını bütünüyle işlemez hale mi getirir?)

Eğer politikayı “yaşanılan sorunlar ya da yaşanmakta olan durumun yeteri kadar doyurucu/ uygun olmayan öğelerinin nasıl (ve ne biçimde/ hangi yöntemle-teknikle, hangi kaynakla, ne zaman ve nereye kadar, niçin vb.) değişmesi/ onarılması gerektiği üzerindeki konuşmalar/ tartışmalar” olarak tanımlarsak, planlamayı politikanın doğal bir uzantısı olarak kabul etmek gerekir mi? (Yine de planlamanın konusu olabilecek alan elbette politik alandan çok daha geniş olarak düşünülebilir.)

Ancak şunu da söylemeliyiz ki geleceğe yönelik olarak alınan her karar, özellikle de politikacıların aldıkları kararlar bir plan sayılmaz. Bunların bazıları ilkeler düzeyinde belirlemeler, bazıları “strateji” türü kararlar, bazıları da tam Türkçe karşılık bulmakta zorlandığımız “policy” (siyasa) dediğimiz türde geleceğe yönelik önermeler olabilir. Bu çok tartışmalı “eğik düzlem” üzerinde, yanılmayı göze alarak planlamanın, bu kavramların hepsinden kapsamlı, örgütlü, sistematik ve tutarlılık içinde olması gerektiği söylenebilir..

Tarihte, en eski zamanlardan beri, yapacakları işi öngörmek için ve işlerini başarılı bir biçimde yapabilmek için düşünen ve düşünme yöntemleri geliştirmede uzmanlaşmış insanların askerler (yöneticilerden/ devlet yöneticilerinden çok askeri yöneticiler) olduğunu söylemek de bir tek paragrafta sığdırılmaya çalışılmış aşırı bir genelleme olacaktır elbet. Ancak “strateji” kavramının planlama kavramının öncesinde gelişmiş olduğunu düşünmek için epey neden bulunmakta. Uygarlığın ilerlemesi/ kentlerin gelişmesiyle, belki mimarları da bu gruba ekleyebiliriz. Anadolu’daki birçok arkeolojik alan, kentsel sit alanı bunun kanıtı olarak gösterilebilir.

Tartışma alanlarını/ soruları üssel bir hızla çoğaltabiliriz. Plan/ gelecek öngörleriyle ilgili sorular, hiç bitmeyecek türde sorulardır.

Planlamanın konusunun içine canlılar, özellikle bitkiler ve hayvanlar girdikçe, planın olup-olmaması ve eğer olacaksa sahip olması gereken özelliklerle ilgili konular, giderek saçaklanacak ve derinleşecektir. Ancak planın konusu insan ile ilgiliyse ya da insan yaşamları yapılan bu planlamadan her hangi bir biçimde etkilenecekse, plan için gösterilmesi gereken duyarlılık yine üssel bir fonksiyon hızıyla artacaktır.

Çünkü plan, başından beri tartışmakta olduğumuz gibi doğal bir durum, evrimin kendi kuralları içinde ortaya çıkması düşünülebilecek bir gelecek kurmaz. Plan, insan (belki yakın gelecekte pek çok alanda makine/ robot) eliyle/ akıyla geleceğe yapılacak bir müdahale veya müdahaleler dizgesinin sistemleştirmesidir. Geleceği yapay/ insan/ makine eliyle belirlemek iddiasında bulunan bir müdahaleler dizgesinin adıdır.

Planın amacı

Sınıflı ve başka birçok sosyo- kültürel özelliklere göre çeşitlenmiş toplumlarda planlama, çok farklı biçimlerde kurulmuş yaşam ve kültür kozalarına veya süreçlerine dokunacak, müdahale edecek ve bazılarını radikal bir biçimde bozacak ve parçalayacak, yok edebilecek bir potansiyele sahiptir. Bütün bu paragraflar alt alta yazıldığında, planın nerdeyse atom bombası kadar güçlü dönüştürme potansiyeline sahip bir araç gibi betimlendiği görülüyor. Bu nedenle “amaç” kavramına değinmek gerekecektir.

Amaç kavramı şu soru ile ilintili: “Neden, geleceği öngörmek/ hangi düzey uygunsa/ olasıysa, o düzeyde planlama yapmak istiyoruz?” Bu genellikle kapsamlı ve çok boyutlu yanıt gerektiren bir sorudur ve teknik olmaktan çok genel bir bakış açısına, yaşamla ilgili felsefi bir görüşle ilgilidir. “Bu savaşın amacı nedir?” dendiğinde “kazanmak” diyemezsiniz. Yanıt çoğu kez neden kazanmak ve kazanınca neyi/ neleri elde etmek istediğiniz türündeki uzun erimli boyutları/ beklentileri de içermek durumundadır. Her planın bir amacı vardır/ olmalıdır ve amaç (hedef değil elbette), geleceğin hayali, betimlenmesi, biçimlendirilmesi, tanımları ve ayrıntıları ile planlamayı yapmak isteyen ve uygulayıcıların neyi nasıl yapacakları hakkında doğru, sahici bir fikir vermelidir. Amaç ne kadar açık ve berrak, pürüzsüz ve gölgesiz bir paylaşım niteliğindeyse içeriği ve yöntemleri, o kadar başarılı (gerçekleşme olasılığı yüksek) bir belge olmak özelliği kazanacaktır.

Ancak bunlardan da önce plan ancak daha “iyi”, daha güvenli ve sürdürülebilir, uyumlu ve dostane/barışçıl, daha etik ve estetik bir gelecek için yapılmışsa savunulabilir. Bu haftalık planlama kavramıyla ilgili çok genel kavramlar çevresinde, kuş bakışı dolaştıktan sonra kentler üzerinde de biraz düşünme aşamasına geçebiliriz...

aatauz@yahoo.com

Akın Ataüz